

Hrvatski jezik u Crnoj Gori¹

Tri grane Hrvata u Crnoj Gori

Prošle je godine obilježeno dvadeset godina hrvatske nastave u Crnoj Gori, državi čije primorske dijelove i danas nastanjuje starosjedilačka hrvatska zajednica. Do 1571. Hrvati su bili većinom u Svebarju, do 1918. u Budvi, do 1945. u Herceg-Novome, Kotoru i Spiču (području između Budve i Bara), do 1991. u Tivtu, a i danas su većinom u nekim bokeljskim naseljima poput Donje i Gornje Lastve, Bogdašića i Strpa. Starosjedilačka se hrvatska zajednica dijeli na tri podskupine. Prvu čine bokeljski Hrvati, koji svetoga Tripuna štiju od davne 809. godine, 163 godine duže nego što Dubrovčani svetkuju svetoga Vlahu. Bokelji su hrvatski odvjetak sa snažnom pomorskom tradicijom. Drugo je snažno hrvatsko središte Budva, u kojoj su Hrvati još 30-ih godina prošloga stoljeća činili gotovo 40 posto stanovništva. Budva su i susjedni Paštrovići poznati po književnicima pustolovima Tomi Medinu (1725. – 1788.) iz Kastel-Lastve (današnjega Petrovca), koji je među ostalim preveo Voltaireovu *Henrijadu*, i Budvaninu Stjepanu Zanočiću (1751. – 1786.), koji je postao likom u romanu *Berlin Alexanderplatz* (1929.) njemačkoga književnika Alfreda Döblina. Obojica su drugovali s Casanovom, koji ih spominje u *Memoarima*. U tome je gradu negdje između 1642. i 1647. nastala *Budvanska pjesmarica*, djelo koje sadržajno i po jezičnim značajkama svjedoči o povezanosti prostora od Istre do Bara. Treće je snažno hrvatsko središte Bar s okolicom ili jednom riječju Svebarje. Bar je bio snažnim katoličkim središtem. U samome je gradu i njegovoj neposrednoj okolini povjesničar Savo Marković popisao sedamdesetak katoličkih zdanja. Ona su u znatnoj mjeri srušena ili oštećena tijekom dugotrajne osmanlijske okupacije, koja je trajala od 1571. do 1878. Barskomu gradskom području pripada i selo Zupci, dosad jedini obrađeni hrvatski dijalektološki i onomastički hrvatski punkt u Svebarju. Iz Zubaca potječe jedini hrvatski proljećar koji je djelovao u Crnoj Gori, zagovornik hrvatske i crnogorske jezične samobitnosti Ivo Vicković (1924. – 2012.). Zbog pisama je upućenih Vlatku Pavletiću i Vladi Gotovcu u podgoričkim i beogradskim zatvorima Vicković proveo više od godinu dana. Uz Bar i Spič Svebarje obuhvaća i Šestane, uglavnom raseljeno područje u kojemu Hrvati govore i hrvatskim i albanskim jezikom te iz kojega potječe većina današnjih Arbanasa u Zadru.

¹ Ovaj rad napisan je u okviru projekta *Mapiranje hrvatske nacionalne manjine u europskim državama – Hrvati u Mađarskoj i Crnoj Gori* MAHRANAM-MICG, koji se provodi u sklopu temeljne djelatnosti Instituta za migracije i narodnosti (voditeljica: dr. sc. Vanda Babić Galić), a koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovoran je samo autor te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Hrvati kao baštinici tisućljetne kulture

Iako udio Hrvata u Crnoj Gori već više od stotinu godina postupno opada, bokeljski su Hrvati i danas čuvari više od 60 posto kulturne baštine, a pridodamo li im Budvane i Svebarce, hrvatski udio u kulturnoj baštini crnogorske države doseže i više od 80 posto. Osim graditeljskih pothvata (primjerice, umjetnih otoka poput Gospe od Škrpjela) Hrvati su Crnoj Gori podarili vrhunska likovna djela (ovom se zгодом možemo prisjetiti umjetnina Lovre Dobričevića i Tripe Kokolje), ali i književna djela iz svih razdoblja, od srednjovjekovlja do današnjih dana, pisana isprva latinskim, pa talijanskim i hrvatskim, a u posljednjih stotinjak godina još rumunjskim, francuskim i španjolskim jezikom. Najstariji su književni tekstovi napisani latinskim jezikom nakon dolaska Hrvata na krajnji jugoistočni dio hrvatskoga narodnog prostora natpis s Andreacijeva sarkofaga u Kotoru iz IX. stoljeća te barski epitafi, od kojih najstariji potječu iz IX. stoljeća. Usto, u Kotoru se, kako navodi Kruno Krstić, na latinskome jeziku povremeno poučava od XIII. stoljeća, a djelovanje je prve škole zabilježeno 1329. *Kotorski misal* iz XII. stoljeća najstarija je knjiga nastala na području današnje Crne Gore (u njoj su na marginama zapisana hrvatska imena ondašnjih Kotorana), a najstariji su pravni dokumenti u toj državi *Kotorski*, *Budvanski* i neušćuvani *Barski statut* napisani u XIV. stoljeću. Kotoranin Ludovik Paskalić autor je najopsežnijega pjesničkoga opusa pisanoga talijanskim jezikom na istočnoj jadranskoj obali, a i prva je poznata bokeljska spisateljica Ana Marija Marović (1815. – 1888.) sva svoja djela, uglavnom nabožna, također napisala na tome jeziku. U kasnijim su razdobljima hrvatski književnici iz Boke kotorske objavljivali i pjesme na francuskome i rumunjskome (Ida Verona) te španjolskome jeziku (Luka Brajnović), što nije nimalo neobično za stanovnike krajeva toliko okrenutih pomorstvu i lutalaštvu.

Hrvatsko ime u primorskim krajevima Crne Gore

O hrvatskoj prisutnosti u današnjoj Crnoj Gori svjedoče srednjovjekovne kronike poput *Ljetopisa popa Dukljanina*, djela napisanoga u XII. stoljeću, a očuvanoga u prijepisima iz XVII. stoljeća, u kojemu se toponim Crvena Hrvatska (*Croatia rubea*) spominje gotovo na svakoj stranici. Hrvatsku je, pak, redakciju navedene kronike pod naslovom *Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske s poviješću pustošenja Salone* s hrvatskoga na latinski jezik preveo Marko Marulić nekoliko stoljeća poslije. Tijekom XIV. i XV. stoljeća hrvatsko je ime očuvano u antroponimima (u osobnim imenima Hrvoje i Hrvatini potvrđenim u Kotoru, Budvi i Paštrovićima te prezimenima Hrvatčić, Hrvatini, Hrvojević, Hrovčić i Hrvačević potvrđenima od Stoliva do Spiča). Hrvatsko se ime ujedno spominje u putopisima stranaca koji su pohodili istočnojadransku obalu, pa tako Kotor i Budva, po navodu Bernarda von Breidenbacha iz Mainza u hodočasničkome putopisu *Peregrinatio in terram sanctam* (1486.), pripadaju Slavoniji, pokrajini hrvatskoga kraljevstva (*Schlaounia, provincia regni Croacie*), a 1519. Švicarac Ludwig Tschudi Budvu naziva zadnjim gradom hrvatskoga kraljevstva. U svibnju 1654., samo nekoliko dana nakon peraške pobjede nad Osmanlijama, hrvatske junake posjećuje hrvatski ban Petar Zrinski,

Hrvate u Herceg-Novome u svibnju 1664. spominje putopisac Evlija Čelebija, a u Perastu 1697. – 1699. Hrvate od Crnogoraca i Srba jasno luči ruski diplomat Petar Andrejevič Tolstoj. Povjesničarka Lovorka Čoralić razmjerno je nedavno objavila kako su pripadnici kotorskih plemićkih obitelji Buća, Gregorina i Paskvali bili časnicima konjičkih postrojba *Cavalleria Croati* (hrvatsko konjaništvo) u XVIII. stoljeću. Iz XVIII. stoljeća potječe i djelo *Historia della valorosa Nobile Nazione Pirustina, del Seno Rezonnico e della Dalmazia Superiore, ò sia Croatia rubea* Andrije Balovića, koji rodni Perast smješta u Gornju Dalmaciju ili Crvenu Hrvatsku. Talijanski diplomat Cesare Galvani, pak, u I. svesku djela *Memorie storiche intorno la vita di S.A.R. Francesco IV duca di Modena* iz 1846. među ostalim opisuje prijelomne trenutke iz 1813., dakle iz razdoblja uoči povratka austrijske uprave u Boku kotorsku. Iz te je knjige razvidno kako se o trošku modenskoga nadvojvode Franje IV. na brod u Perastu ukrcalo 350 Hrvata (*a spese dell' Arciduca Francesco una nave in Perasto, imbarcò i 350 Croati*), a spominje se i pet hrvatskih općina (*comuni Croati*) u okolici Kotora. U Svebarju, pak, Ivan Franjo Jukić 1852. spominje „dosta Hrvatah od Bara do Spiče”, a August Harambašić u *Izletu na Cetinje* (1890.) navodi kako „katolici još i danas oko Bara i u samoj Arbanaškoj ponosno vele da su Hrvati”. Zupčani su, pak, sve do oslobođenja od Osmanlija birali glavaru kojega su nazivali hrvat-bašom.

Veze bokeljskih i svebarskih hrvatskih književnika s dubrovačkima i dalmatinscima

Kad je riječ o književnosti, važno je pripomenuti kako je velika većina bokeljskih i svebarskih književnika svoju pripadnost dalmatinsko-dubrovačkomu književnom krugu očitovala u međusobnoj komunikaciji s književnicima iz srednje i južne Dalmacije (primjerice, Kotoranin Ljudevit Paskalić pisao je poslanice Hvaraninu Jeronimu Bartučeviću i Dubrovčaninu Klementu Ranjini te pohvalnicu Hanibalu Luciću, njegov sugrađanin Maro Dragović spjevao je pohvalnu pjesmu Bartolu Kašiću, Baranin Viktor Besaljić napisao je sonet posvećen Nikoli Nalješkoviću te svojevrstan predgovor prepjevu *Pjesni pokornih kralja Davida* Ivana Gundulića, njegov sugrađanin Antun Prokulijan u svojem je govoru veličao Marka Marulića, a Peraštanin Vicko Vjenceslav Smeća preveo je *Osmana* na talijanski). S druge strane, Dubrovčani su se i Dalmatinci o Bokeljima i Svebarcima pohvalno javno izražavali držeći ih našijencima te slaveći njihovo stvaralaštvo i prirodne ljepote njihovih zavičaja (tako je Vinko Pribojević hvalio pjesništvo Jurja Bizantija, a Korčulanin Ivan Vidalić divio se hrvatskim gradovima među kojima spominje i Kotor). Vrlo je važno ujedno napomenuti da su samo Hrvati u Crnoj Gori baštini izvorne romanske urbane kulture u toj državi zato što su je jedini prigrlili i očuvali. Da su romansko-hrvatska kulturna prožimanja bila obostrana, nedvojbeno potvrđuje činjenica da je velik dio bokeljskih (ali i dubrovačkih i drugih dalmatinskih) književnika romanskoga podrijetla ne samo prihvatio hrvatski jezik, nego i oblikovao hrvatske kulturne tijekove, jedinstvene na slavenskome jugu.

Hrvatska jezična politika u XVII. stoljeću

Da su Bokelji i Svebarci u XVII. stoljeću bili tvorci hrvatske jezične politike, razvidno je iz dokumenata koje je iznio Stjepan Krasić u spomenutoj knjizi *Počelo je u Rimu*. U sklopu je katoličke obnove, naime, provincijal Bosne Hrvatske Franjo Glavinić 1621. molio kardinala Scipiona Borghesea da mu pomogne u nabavi i preradbi crkvenih knjiga na narodnome jeziku uglavnom pisanih glagoljicom (promicatelj je glagoljice još u drugoj polovici XV. stoljeća bio još jedan Bokelj, senjski i modruški biskup Nikola Modruški). U svojem se nastojanju udružio sa senjskim biskupom Ivanom Krstiteljem Agatićem, koji mu je uputio dvojicu svećenika, Ivana Kotoranina i Matiju iz Novoga (Novoga Vinodolskog), s molbom da mu pomognu u jezičnoj prilagodbi postojećih knjiga te tiskanju novih misala i brevijara. Za tisak je bio zadužen Zbor za širenje vjere, čiji je tajnik Francesco Ingoli savjet o tome komu povjeriti nadzor nad tiskom zatražio, među ostalim, od kotorskoga biskupa Vinka Buće. Možda je i na biskupovu preporuku još jedan Bokelj uključen u priču. Naime, za tiskanje je novih crkvenih knjiga zadužen fra Franjo iz Kotora, profesor teologije u samostanu Aracoeli (samostan Svete Marije od Nebeskoga Oltara) u Rimu, u kojemu je pokopana bosanska kraljica Katarina Kosača Kotromanić. Njega je, uz naslovnoga biskupa bosanskog Ivana Tomka Mrnavića i Rafaela Levakovića, Zbor za širenje vjere, kojim je predsjedao papa Urban VIII., 9. studenoga 1626. imenovao nadzornikom za tisak. Pritom treba imati na umu kako je Boka kotorska tijekom katoličke obnove vrhu Katoličke Crkve bila iznimno zanimljiva kao područje pogodno za širenje utjecaja na pravoslavne krajeve i stvaranje Crkvene unije. U tu je svrhu 1627. određeno da se knjige osim glagoljicom tiskaju na hrvatskoj ćirilici, koja jest različita u odnosu na onu kojom su se služili pravoslavci, ali joj je ipak sličnija nego što je glagoljica. I ta mala crtica pokazuje koliko je Boka važna za povijest hrvatskoga jezika, ali i povijest Katoličke Crkve. Tiskanje knjiga na narodnome jeziku netom nakon što su otisnuti prvi hrvatski jezični priručnici uvelike je, iako s početkom, predodredilo smjer standardizacije hrvatskoga jezika, u čemu su čak tri Bokelja odigrala važnu ulogu.

U drugome važnom procesu, u kojemu su sudjelovali i neki isti sudionici, među naslovnim je junacima bio jedan Svebarac. Stjepan Krasić, naime, opširno piše o razlozima zbog kojih Bartol Kašić nije otisnuo prijevod *Svetoga pisma*. Po Krasićevim se riječima zamisao o prijevodu *Biblije* na hrvatski jezik začela u Dubrovniku. Za nju se osobito snažno zauzimao dubrovački nadbiskup Toma Cellesi, koji je svoju nakanu iznio Zboru za širenje vjere. Dana 20. srpnja 1631. on je s barskim nadbiskupom Petrom Mazarekom pregledani prijevod Kašićeva *Novoga zavjeta* na hrvatski jezik odobrio i poslao na daljnju provjeru u Rim. Prijevod je iz Rima poslan na pregled bosanskomu biskupu Ivanu Tomku Mrnaviću, fra Rafaelu Levakoviću, isusovcu Antunu Renziju i rektoru crkve svetoga Jeronima u Rimu, Dubrovčaninu Antunu Bogdanoviću (Deodatiju). Glavnu su riječ, što potvrđuje i Vladimir Horvat, vodila prva dvojica. Osim jezičnih prigovora, Mrnavić i Levaković usredotočili su se na pitanje pisma

smatrajući kako je *Novi zavjet* trebalo napisati glagoljicom ili ćirilicom, a ne latinicom. Osim Kašića osobno, njegov su prijevod od nezadovoljnika 1633. branili dubrovački i barski nadbiskup držeći njegovo neobjavljivanje pogubnim. Na njihovu je obranu Kašićeva prijevoda Mrnavić, među ostalim, odgovorio kako se dubrovački nadbiskup nema što miješati u jezično pitanje jer je rođenjem Talijan i slabo govori „ilirski” uz kampanilistički prigovor da je prijevod „predubrovački”. Mrnavićevi su argumenti došli na plodno tlo, manje iz onozemaljskih, više iz ovozemaljskih razloga. Sveta je Stolica, naime, odbijanjem tiskanja Kašićeva prijevoda uštedjela popriličnu svotu, a ostatak je hrvatskih biskupa uglavnom mudro šutio kako ih netko ne bi zamolio za pokroviteljstvo. Kašić je objavom *Rituala rimskoga* (1640.) i lektionara *Vanghielia i pistule* (1641.), na zamolbu svećenika i redovnika Dubrovačke nadbiskupije, ipak donekle ostvario svoj naum da Hrvati dobiju vlastiti prijevod *Svetoga pisma*, a 1642. dio je hrvatskih svećenika uputio pismo papi Urbanu VIII. s molbom da promijeni svoju odluku o Kašićevu prijevodu. Djelovanje je, pak, Ivana Tomka Mrnavića, nažalost, za dvjestotinjak godina odgodilo prijevod cjelokupnoga *Svetog pisma* na hrvatski. Činjenica da je barski nadbiskup prije trista godina bio jednim od najvažnijih oblikovatelja hrvatske jezične politike zorno dokazuje da je i Bar jedno od hrvatskih kulturnih središta.

Posredni dokazi o tome da su Hrvati materinski jezik u Crnoj Gori nazivali hrvatskim

Iako se u većini tekstova hrvatskih pisaca iz Boke kotorske, Budve i Svebarja ne navodi narodno ime jezika kojim pišu, na to upućuju neki posredni dokazi. U knjizi *Počelo je u Rimu* (2011.) Stjepan Krasić donosi podatak da slovački isusovac Teofil Kristek 1599. hrvatski jezik (*lingua Croatica*) razlikuje od srpskoga, koji naziva rašanskim (*lingua Rasciana*), i to tristotinjak godina prije objave prvih hrvatsko-srpskih razlikovnih rječnika. Za hrvatski jezik Kristek, među ostalim, tvrdi da je „majka i korijen drugih (slavenskih, op. D. V.) jezika” te da su „neki pape dopustili da se na njemu obavlja bogoslužje”. Tomu dodaje sljedeći podatak. „Za nj se (hrvatski jezik, op. D. V.) kaže da je najrašireniji u turskim krajevima, osobito na dvorovima.” Ta rečenica posredno pokazuje da Slovak Kristek štokavsko narječje, kojim se govorilo i govori u Boki kotorskoj, Budvi i Svebarju, smatra dijelom hrvatskoga jezika.

Zasad se najstarijim poznatim stihovima zapisanim hrvatskim jezikom drže oni Mara Dragovića. Taj je Kotoranin 1617. napisao pjesničku posvetu knjizi *Pjesni duhovne od pohvala Božjijeh* Bartola Kašića, u kojoj među ostalim stoji *Kada s' navijestio u pjesnijeh svud glas tvoj, / Naši Dalmatini, i vas rod hrvatski / Držat će u cini pjevanja glas rajski; / Od našega mora do mora ledena / Živit od govora dika će plemena*. Koliko li je samo simbolike u činjenici da se u prvim stihovima napisanim materinskim jezikom spominje hrvatsko ime, i to u posveti pjesničkoj zbirci prvoga hrvatskog gramatičara?

Da su bokeljski Hrvati poistovjećivali etnonim *Slaven* i *Hrvat* (što je tipično i za dubrovačko područje i Dalmaciju) pokazuje činjenica da je Julije Balović u djelu *Pratichae schriuaneschae di me Giulio Ballovich Perastino* iz 1693., koji sadržava i talijansko-hrvatski rječnik, talijanski etnonim *Slavo* prevodio s *Harvat*. Nadalje, knjiga se Krste Mazarovića *Cvit kriposti* (1712.) u Mletcima prodavala pod oznakom *knjig hervatskih*. K tome, Korčulanin fra Augustin Draginić Šaška (1689. – 1735.), koji je dio života proveo na Kotoru, u pjesmi *Slava u smarti ili smart u slavi hrabrenoga viteza Đura Peraštanina* posvećenog Đuri Banu (druga polovica XVII. stoljeća – 1716.), pomorskomu kapetanu koji je poginuo u bitci s gusarima, više puta spominje hrvatsko ime u stihovima kao što su „mač harvatski siječe i umije odbiti tursku silu,/ a zapovjednik broda Đuro Ban Peraštanin,/ koji svoj harvatskoj zemlji nosi slavu”. Kad Ban sokoli Peraštane pred boj pripominje kako „pleme naše” potječe „od harvatske stare ruke”. Snažni su bili odjeci hrvatskoga narodnog preporoda u Boki kotorskoj potaknutoga posjetom bana Josipa Jelačića tomu kraju. Tijekom XX. stoljeća kotorski je biskup Frano Uccellini Tice (1910.) prvi preveo cjelokupnu Danteovu *Božansku komediju* na hrvatski jezik, a Bokelji su iznjedrili trojicu hrvatskih književnih velika Franu Alfirevića, Vjenceslava Čížeka i Viktora Vidu.

Prvi je, pak, poznati tekst napisan hrvatskim jezikom u Svebarju kratko pismo generalnoga vikara Barske nadbiskupije Petra Samuelija od 26. rujna 1629., koje, iako pisano *po dubrovačku*, sadržava i neke mjesne barske značajke, o čemu piše vrsni crnogorski povjesničar Savo Marković. Spomenici su hrvatskoga jezika ujedno dokumenti iz pismohrane zubačke obitelji Vicković iz XIX. stoljeća te pisma Stijepe Obradovića iz Spiča iz 1828. i 1833. napisana dubrovačko-dalmatinskim slovopisom. Iako neki autori ta pisma drže spomenikom crnogorskoga jezika, tu pretpostavku opovrgava činjenica da pošiljatelj na više mjesta upozorava na opasnost od crnogorskih upada u Spič, koji bi mogli ugroziti njegovu imovinu (*samo na veliche muchesmo od Zarnogorazach*). Usto, o nekim je razlikama u govorima svebarskih katolika, muslimana i pravoslavaca u studiji *Mrkovički dijalekt* (1969.) pisao dijalektolog Luka Vujović.

Glotonim *hrvatski* potvrđen u Crnoj Gori

Uz gore navedene posredne dokaze nedavno je, zahvaljujući suradnji ekipe s kanala *Dalmatinska povijest* na YouTubeu (Damira Šerke, Viktora Matića i Petra Alujevića), predsjednika Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimira Dekovića, ravnatelja Istorijeskoga arhiva u Kotoru Joška Katelana, Ivana Botice iz Staroslavenskoga instituta i moje malenkosti, utvrđeno kako je 1740. u Kotoru službovao dragoman (tumač) za hrvatski jezik Antun Paskvalović, čime je i u Boki kotorskoj izravno potvrđen glotonim (ime jezika) *hrvatski*. Pitanje je samo trenutka kad će se pronaći i neka starija potvrda. Također treba napomenuti i kako se lode svetomu Tripunu od 1871. izriču na hrvatskome te da je hrvatski jezik bio jezikom komunikacije i administracije Bokeljske mornarice 1913. – 1934.

Suvremena jezična istraživanja i statut hrvatskoga jezika u Crnoj Gori

Dijalektološka su i onomastička terenska istraživanja hrvatskih bokeljskih, budvanskih i svebarskih govora otpočela koncem XIX. stoljeća. Isprva su ih provodila najuglednija imena hrvatskoga jezikoslovlja poput Ivana Broza i Petra Skoka, a prvu je studiju jednoga bokeljskog govora napisao domaći čovjek, Peraštanin Tomo Brajković. Nakon promjene političkih okolnosti 1945. jezikoslovci iz Hrvatske više od 60 godina nisu provodili terenska istraživanja u primorskim dijelovima Crne Gore te nije napisana nijedna studija o nekome hrvatskom govoru na tome području. Stanje su na terenu ipak bilježile domaće hrvatske snage. Toponomastičku su građu tako tijekom 70-ih i 80-ih godina prošloga stoljeća prikupljali Cjelimir Stanić i Antun Tomić, a bokeljsku je antroponimiju u iznimno vrijednoj studiji *Antroponimija Boke kotorska* obradila Gracijela Čulić 1996. Prvi je jezikoslovni rad s jezičnom građom prikupljen terenskim istraživanjem nakon Petra Skoka od jezikoslovaca iz Hrvatske sastavila 2011. Sanja Vulić dijalektološki obradivši govor Gornje Lastve. Od 1945. do 2007. hrvatski je jezik, prvi pisani jezik i prvi jezik književnosti u Crnoj Gori, u službenoj uporabi ostao tek u okviru upravnih jedinica Katoličke Crkve (Kotorske biskupije i Barske nadbiskupije), a u službenu je uporabu vraćen donošenjem Ustava Crne Gore iz 2007., u čijemu 13. članku stoji: „Službeni jezik u Crnoj Gori je crnogorski jezik. Ćirilčno i latinično pismo su ravnopravni. U službenoj upotrebi su i srpski, bosanski, albanski i hrvatski jezik.” Uz hrvatsku nastavu, koja se održava u Kotoru i Tivtu, Hrvati u Crnoj Gori danas imaju svoje nacionalno vijeće, glasila, udruge, radijsku postaju, pa čak i političku stranku koja ima svojega zastupnika u crnogorskoj skupštini. Upravo je izgradnja institucija za koju su se izborili sami Hrvati u suradnji s Republikom Hrvatskom kao matičnom domovinom omogućila sve češća i kvalitetnija terenska jezična istraživanja iako je broj i udio Hrvata u Crnoj Gori u opadanju i iako političke okolnosti nisu nimalo jednostavne.